Zachować — nie niszczyć!

Związek Nauczycielstwa Polskiego
Oddział w Rzeszowie.

ZNP

Sekcja Pedagogiczna
Koło Geograficzno - Przyrodnicze.

BIULETYN

Nr. 1.

Koła Geograficzno - Przyrodniczego

Rzeszów, dn. 1 kwietnia 1933.

„Razem — młodzi przyjaciele!" A. Mick.

SŁOWO WSTĘPNE.

Biuletyn ten jest wyrazem zainteresowań regjonalno-krajoznawczych nauczycielstwa a zarazem próbą zapoczątkowania wspólnej pracy badawczej nad powiatem. Czyni on zadość potrzebie i, poniekąd, wiąże wzajemną a — miejmy nadzieję — trwałą współpracą nauczycielstwo wsi i miast, zmierzającą do poznania, zrozumienia i należytej oceny tego, „co posiadamy", a o czem często „nie wiemy".

Zawiera on, prócz tych słów wstępnych, szkic planu pracy nad poznaniem powiatu rzeszowskiego, z ogólnym zarysem wytycznych tej pracy; następnie kwestjonarjusze, o charakterze już specjalnym, z zakresu geografji (etnografji i meteorologji), oraz z zakresu przyrodoznawstwa (rozsiedlenia i ekologji modrzewia), jako konkretny przykład sposobu stawiania zagadnień i próby ich rozwiązywania; wkońcu — wskazówki bibljograficzne, dające pewien przegląd krajowych wydawnictw z omawianej dziedziny.

Biuletyn, oczywiście, przeznaczony jest przedewszystkiem dla Kolegów nauczycieli geografji i przyrodoznawstwa, zrzeszonych w Kole Geograficzno-Przyrodniczem, Sekcji Pedagogicznej, rzeszowskiego Oddziału Z. N. P. Do nich też w pierwszym rzędzie zwracamy się z apelem, by, w zrozumieniu znaczenia rozpoczętej akcji, a podług nakreślonych planów, podjęli się tej pracy.

Ale nie jedynie oni. I inni Koledzy, nietylko geografowie i przyrodnicy, muszą dopomóc nam w tem przedsięwzięciu, jeśli praca ma być gruntowna i wszechstronna. Każdy zająć się może zresztą dziedziną swych specjalnych zainteresowań, czy to z zakresu geografji, przyrodoznawstwa, historji lub in., lub też z zakresu poszczególnych działów tych nauk (jak np. hydrografji, klimatologji, geologji czy etnografji; florystyki,

entomologji tj. owadoznawstwa, ichtjologji czyli ryboznawstwa, prehistorji itp.). Sprawozdania z dokonanych prac oraz okazy składać należy w Kole Geo-Przyrod. w terminie dowolnym, w miarę postępu robót, zależnie od warunków lokalnych. Po szczegółowe zaś wyjaśnienia, w razie potrzeby, zwracać się zawsze można wprost do Zarządu Koła; stały kontakt z nim jest nader ważny i wskazany.

Zależnie też od postępu prac i gromadzenia materjału, ukazywać się będą dalsze numery Biuletynu, o charakterze jednak już mniej może informacyjnym, a raczej sprawozdawczym, przypuszczalnie raz, względnie dwa razy do roku. I tu, w redagowaniu Biuletynu, współpraca całego nauczycielstwa naszego powiatu, zwłaszcza Kolegów geografów i przyrodników, jest niezbędna.

Rzeszów, w marcu 1933.

KOMITET REDAKCYJNY

SZKIC PLANU PRACY

NAD POZNANIEM POWIATU RZESZOWSKIEGO.

1. Wstęp. Oddawna już myślano u nas nad poznaniem powiatu rzeszowskiego. Ślady realizacji tych projektów spotykamy w postaci, mniej lub więcej, szczupłych zbiorów i notatek. Pełne zaś urzeczywistnienie tych planów, bardzo trudne zresztą, odwleka się. Dziś, gdy na każdem polu odbywa się przebudowa i odnowa, ta ważna sprawa także powinna ruszyć z miejsca; wykonanie jej jest tem bardziej konieczne, jeśli przeprowadzane zmiany mają być na racjonalnych podstawach oparte.

2. Założenie pracy. Zadaniem naszej pracy jest poznanie obszaru powiatu rzeszowskiego w znaczeniu ujęcia całokształtu charakterystycznych cech i zjawisk, dotyczących geologji, morfologji, klimatu, flory, fauny, a przedewszystkiem człowieka w jego dostosowaniu się do warunków naturalnych, oraz w jego działalności nad zmianą niektórych z nich.

3. Cel pracy i jego uzasadnienie. Dwa głównie cele mamy na oku, podejmując te badania: *a)* dorzucenie cegiełki do gmachu wiedzy o własnem państwie; *b)* wyćwiczenie się w metodach samodzielnej pracy badawczej, która bezwątpienia jest najszlachetniejszą formą pracy umysłowej. Gdy chodzi o punkt pierwszy, to trzeba stwierdzić, że nie znamy jeszcze dokładnie własnego państwa. Jeśli zaś przyznamy, że racjonalna i intensywna gospodarka dobrami materjalnemi i duchowemi państwa jest nie do pomyślenia bez dokładnej i wszechstronnej jego znajomości, to jasno i dobitnie przedstawi się nam ważność i znaczenie naszych wysiłków. Potrzebę dokładnego poznania państwa zrozumiano oddawna na zachodzie Europy. Prace w tym kierunku są tam prowadzone przez ludzi różnych często zawodów i różnych zamiłowań, ale mających wspólny cel, a to: podniesienie potęgi państwa przez poznanie jego zasobów i sił utajonych. Dla nas, w tragicznych dla państwa

chwilach wyładowane, potężne siły narodu są zwykle czemś tajemniczem, a skutki ich działania, nieraz tak zbawienne, uważamy poprostu za — cud.

Spełnienie omawianego zadania spada przedewszystkiem na nas, nauczycielstwo polskie. Nietylko dlatego, że mamy wyrobioną świadomość potrzeb państwa, ale również dlatego, że jesteśmy tym odłamem inteligencji pracującej, który dociera wszędzie i ma bezpośredni, a niesfałszowany kontakt z życiem wsi i miast. Oczywiście, winniśmy i musimy znaleźć pomoc u wszystkich, którzy rozumieją potrzebę tej pracy dla ogółu i dla Rzeczypospolitej.

Co do znaczenia zaś samodzielnej pracy badawczej dla nas samych, to stwierdzić trzeba, że daje nam ona wiele korzyści. Praca ta bowiem jest między innemi, pierwszorzędną szkołą samodzielnego myślenia, wyrabia autokrytycyzm i pozwala zrozumieć genezę pracy badawczej wogóle.

Praca, którą zamierzamy podjąć, jest ogromna. Nie należy się też łudzić, że wykonać ją będzie można w ciągu lat kilku i siłami paru wyłącznie jednostek. Jest to praca wybitnie zbiorowa, a potrwa czas zapewne dłuższy, zależnie od wartości i sił współpracującego zespołu.

4. Obszar, objęty pracą. Zamknięcie terenu badań granicami powiatu jest, z punktu widzenia regjonalizmu, niesłuszne, gdyż w samem pojęciu regjonalizmu tkwi zasada obioru pewnej naturalnej jednostki terytorjalnej. Zmuszają nas jednak do takiego „ograniczenia" pracy — względy praktyczne, a więc rozmieszczenie sieci szkolnej i konieczność oparcia się na materjałach statystycznych, wydanych dla jednostek administracyjnych.

5. Kolejność prac. Sądzimy, że pierwszą czynnością w naszej akcji będzie zaznajomienie się przedewszystkiem z tem, co dotychczas zrobiono, celem poznania powiatu. Należy przeszukać systematycznie katalogi bibljotek publicznych i prywatnych, trzeba zapoznać się z inwentarzami zbiorów miejscowych i zamiejscowych, zawierających eksponaty krajoznawcze. W ten sposób powstanie katalog orjentacyjny. Z pewnych dzieł, trudno dostępnych, należałoby też zrobić krótkie wyciągi.

6. Wzory prac. Przed rozpoczęciem właściwej roboty należy również zaznajomić się z jakąś wzorową pracą regjonalną, czy to naszą, czy obcą, n. p. niemiecką. (Patrz: Wskazówki bibljograficzne). Analiza takiej pracy, n. p. w referacie sprawozdawczym, przyniesie nam z pewnością wiele korzyści.

7. Literatura metodologiczna. Co do literatury metodologicznej, to jest ona w języku polskim jeszcze dość szczupła; najwięcej, oczywiście, wskazówek znaleźć można w czasopismach, poświęconych krajoznawstwu specjalnie. Prawdopodobnie zrobić trzeba będzie wykaz tej literatury, a sprawę omówić w osobnym referacie, n. p. na konf. rejon.

8. Przygotowania teoretyczne. Dla zrozumienia wielu szczegółów na badanym terenie, należy poznać dokładnie pewne ogólne, a podstawowe przytem problemy. Wytłumaczymy to może lepiej, biorąc dajmy na to, przykład z zakresu geologji. A więc, chcąc badać powiat pod względem geologicz-

nym, należy poznać, ogólnie przynajmniej, budowę geologiczną dwu, zupełnie pod względem geologicznym różnych a bliskich obszarów, mianowicie niziny Nadwiślańskiej n. p. i Beskidu Niskiego, następnie zaś stosunek wzajemny tych obszarów do siebie na badanym terenie. Napotykając n. p. głazy narzutowe, trzeba dla zrozumienia ich występowania, zapoznać się gruntowniej ze sprawą zasięgu lodowca dyluwjalnego ku południowi itd. Także w innych dziedzinach zajdzie pewnie potrzeba ujęcia badań na szerszem tle. I tu sprawie pomóc mogą odpowiednie referaty, względnie opracowania, na wspólnych zjazdach czy konferencjach omawiane.

9. Bibljoteka naukowa. W związku z tem wskazanem byłoby stworzenie bibljoteki naukowej, o charakterze ogólnym. Ta część pracy, jak zresztą i inne, jest również silnie związana ze sprawą samokształcenia.

10. Przygotowania praktyczne. Część praktyczna obejmie przygotowanie narzędzi, pewnych przyborów specjalnych i przyrządów mierniczych, oraz wybór metod pracy. Potrzebne będą: kompas lustrzany z klinometrem do robienia szkiców; komplet map specjalnych; taśma i łata miernicza; altymytr; aparat fotograficzny i inne. W razie potrzeby można będzie przeprowadzić praktyczne ćwiczenia w robieniu profilów geologicznych, w pomiarze przepływu wody w rzekach, w badaniu szaty śnieżnej, szaty roślinnej itd.

11. Przydział obszaru pracy. Dalej trzeba się będzie zastanowić nad terytorjalnym przydziałem pracy. Uważamy taki przydział terenu, chociażby prowizoryczny, za bardzo potrzebny dla systematycznego ujęcia całokształtu zagadnień. Przydział ten możnaby uskutecznić za zgodą zainteresowanych na podstawie map szczegółowych.

12. Zależność pewnych prac od pory roku. Pewne prace nasze dostosować musimy do pór roku. Tak np. okresem intensywnej akcji geologicznej, czy morfologicznej będzie okres wczesnej jesieni i lata. Okres zimowy nadawałby się natomiast szczególnie do prac z zakresu antropogeografji. Przez cały zaś rok musiałyby być prowadzone obserwacje i notowania n. p. z meteorologji i hydrografji. W związku już z robotą w terenie, wiele korzyści dadzą wspólne wycieczki.

13. Formy zdobywania wiadomości. Formą pośredniego zdobywania wiadomości, niezbyt co prawda dokładną, lecz nie do pogardzenia, są kwestjonarjusze. Kwestjonarjusz pozwala zorjentować się udzielającemu informacyj, jakie wiadomości, i w jakim zakresie są nam potrzebne. Kwestjonarjusze odpowiednio opracowane, możnaby rozdać nawet uczniom klas wyższych szk. powsz. Nie możemy się oczywiście łudzić, że znajdziemy tam odpowiedzi wyczerpujące i ścisłe, niemniej jednak możemy w nich spotkać wzmianki, któremi się zainteresujemy i sprawę dokładniej zbadamy. Z uwagi na pomoc starszych przy wykonywaniu prac przez uczniów, mają one pewną wartość kultur.-społeczną, nie mówiąc już o ich znaczeniu wychowawczem.

14. Bezpośrednia obserwacja. Większą wartość, rzecz oczywista, niźli wiadomości uzyskane pośrednio drogą kwest-

jonarjusza, ma oczywiście własna bezpośrednia obserwacja. Wartość ta zwiększa się jeszcze, gdy czyni się to w zespołach. Grupowa praca daje bowiem lepsze wyniki, ze względu na pewną kontrolę wzajemną. Rozumiemy to tak, że grupa złożona z kilku osób, interesujących się identycznem zagadnieniem, pracuje wspólnie na określonym obszarze.

15. Forma sprawozdań ze zdobytych wiadomości. Wyniki, uzyskane w czasie badań, należy redagować zwięźle, jasno i ściśle. Notować więc tylko to, co jest prawdziwe i pewne. Wiadomości niesprawdzone, niepewne, albo też niejasne, lepiej pominąć, względnie zaznaczyć wyraznie ich problematyczną wartość. Wyniki te będą ujmowane w formie krótkich zestawień liczbowych, dokładnych opisów, oznaczeń na mapie z wyczerpującem objaśnieniem, szkiców, rysunków i fotografij z adnotacją i t d. Wskazanem jest zawsze gromadzić zbiory, czy sporządzać kwestjonarjusze, o ile możności, w dwu egzemplarzach, przyczem odrębne zagadnienia opracowywać oddzielnie, n. p na osobnych arkuszach i t. p., nie mieszając rzeczy różnych. Zbierać należy przedewszystkiem okazy takie, jak petrograficzne, poleontologiczne, florystyczne czy faunistyczne, okazy sztuki ludowej, narzędzi człowieka przedhistorycznego itd.

16. Opracowywanie surowego materjału. Materjał, otrzymany w ten sposób w postaci sprawozdań, czy okazów, trzeba przejrzeć, posegregować szczegółowo i opracować. Ta syntatyczna, wcale żmudna część dzieła, wymagać będzie nieraz współpracy specjalistów, którym w razie potrzeby prześle się zebrany przez nas materjał, posiadający wartości raczej źródłowe.

17. Plan szczegółowy. Ułożenie planu szczegółowego będzie możliwe po wypowiedzeniu się w tej sprawie wszystkich osób chętnych, a zdecydowanych wziąć udział w niniejszem zamierzeniu i współpracować nad niem. Wtedy można będzie dostosować środki i metody do warunków lokalnych pracownika. Konieczne też będzie naszem zdaniem, ułożenie planu pracy dla poszczególnych, różnych często działów czy dziedzin, po wciągnięciu w obręb naszej akcji także osób, z poza grona przyrodników i geografów, (jak historyków, lingwistów, muzykologów i t. d.). Bezwątpienia, i doświadczenie, zdobyte w toku pracy, narzuci nam najracjonalniejszą jej metodę. Głównym motorem i podstawowym warunkiem wykonania całości będzie wiara w jej potrzebę i w jej doniosłe znaczenie, wiara, płynąca z wartości wewnętrznych, oraz twórczych sił żywotnych nauczyciela polskiego.

Kwestjonarjusz I.

A) Wierzenia, zwyczaje i obrzędy ludowe w okresie świąt Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy.

1) Nazwa miejscowości i jej krótka charakterystyka (patrz. B) Inwent. wsi) — wieś nizinna czy górska; blisko czy daleko od miasta (ile km?); łatwa czy trudna komunikacja z miastem;

(chodzi tu o określenie wielkości wpływu, jaki ma środowisko miejskie na zanik zwyczajów wsi).

2) Nazwa miejscowa danego wierzenia, zwyczaju czy obrzędu.

3) Czy zwyczaj, wierzenie lub obrzęd znany jest od dawna; czy zanika, lub kiedy zanikł.

4) Czy jest różnica, i jaka, w formach wierzenia, zwyczaju, obrzędu w stosunku do sąsiednich wsi.

5) Dokładny opis wierzenia, zwyczaju, obrzędu z zachowaniem gwarowych nazw czynności i przedmiotów.

6) Imię i nazwisko (ewentualnie) informującego wieśniaka, jego wiek.

7) Miejscowość, data badania oraz imię i nazwisko badającego.

B) Inwentaryzacja wsi.

(Kwestjonarjusz Zakładu Architektury Polskiej Politechniki W., wyd. Pol. Tow. Kraj.

1) Wieś, jako organizm budowlany (warunki terenowe); *a)* położenie: na równinie, na wzgórzu, w dolinie, na stokach; *b)* otoczenie: czy znajdują się lasy w najbliższem otoczeniu? czy lasy te należą do państwa, gminy, czy osób prywatnych? czy ludność otrzymuje z nich drzewo na budulec? *c)* czy wieś leży nad rzeką, jeziorem lub stawem?

2) Układ wsi i jej charakter: *a)* układ prostolinijny, wzdłuż jednej drogi, skrzyżowany na przecięciu się dróg, rozrzucony bezładnie, skupiony z placem pośrodku, ulicówka, owalnica, okólnica; *b)* zależność układu od podziału gruntów: kolonje, po parcelacji, po komasacji, na drobnych działkach; *c)* zależność układu od charakteru wsi: dworska gospodarska kolonja polska czy obca, zaścianek etc.; *d)* kierunek drogi głównej we wsi w stosunku do stron świata; *e)* czy wieś zabudowana po jednej stronie drogi, czy po obu i w jaki sposób? (ustawienie budynków mieszkalnych w stosunku do gospodarstw): *f)* ustawienie chałup w stosunku do drogi we wsi oraz w stosunku do stron świata; *g)* czy wieś jest zadrzewiona? jakiemi drzewami? w jaki sposób?

Wymagane rysunki: plan wsi lub jej fragmentu ciekawszego — pożądana kopja pomiaru urzędowego, lub też szkicowany pomiar własny z dokładnem oznaczeniem dróg we wsi i podziałem na zagrody, w skali 1:5.000 lub 1:10.000 (z uwzględnieniem wszystkich wyżej podanych warunków).

3) Skład zagrody: *a)* przeciętna wielkość przestrzeni zajętej przez chałupę, budynki gospodarcze, podwórze i ogródek — w metr. kw.? *b)* układ luźny czy zwarty? *c)* czy budynki gospodarcze stoją oddzielnie, czy są połączone z chałupą i w jaki sposób? *d)* czy zagroda jest zadrzewiona, jakiemi drzewami? *e)* czy istnieją ogródki przy chałupach, jakie kwiaty lub warzywa są w nich hodowane? *f)* czy zagroda jest ogrodzona, w całości czy tylko od drogi, z czego wykonano ogrodzenie? *g)* czy przy wjeździe do zagrody znajdują się wrota, proste czy ozdobne, w jakiem położeniu do chałupy? *h*) studnia?

C) Instrumentarium geograficzne.

1) Jakie przyrządy miernicze i przybory posiada szkoła czy instytucja? [taśma miernicza, łata, krokomierz, kompas (jaki — zwyczajny, mierniczy, geologiczny) aparat fotograficzny, mapa specjalna okolicy itp.]

2) Jakie przyrządy meteorologiczne posiada instytucja? [termometr, barometr, deszczomierz, łata śniegowa, wiatromierz lub wiatrowskaz itp.]

4) Czy i kto przeprowadza na miejscu pomiary meteorologiczne, czy notuje wynik i czy posiada materjał meteorologiczny z lat poprzednich?

Kwestjonarjusz II.

Rozsiedlenie modrzewia w powiecie rzeszowskim.

Uwagi wstępne. Badania nad rozsiedleniem modrzewia (Larix) zmierzają nie tylko do geograficznego oznaczenia jego gromadnych, czy indywidualnych stanowisk, lecz także do poznania warunków ekologicznych, wpływających na jego hodowlę, rozwój i byt.

Są to zagadnienia pierwszej wagi, mające znaczenie, między innemi, dla gospodarstw leśnych, przemysłu drzewnego itd., jako, że modrzew dostarcza, jak wiemy, cennego drewna na sprzęt i budulec. W Polsce jest on dziś jednak znacznie przetrzebiony, a próby sztucznego kultywowania go masowo, zwłaszcza na niżu, nie dają naogół wyników w zupełności pomyślnych.

Poszukiwania za modrzewiem czynić należy, oczywiście, w całym powiecie rzeszowskim, a nawet, w miarę możności, i na terenie powiatów sąsiednich; przedewszystkiem jednak na południu, u podnóża, względnie wśród najbliższych nam przykarpackich wzgórz.

1) Nazwa miejscowości, w której się modrzew (-modrzewie) znachodzi (powiat, gmina, wieś).

2) Dokładne oznaczenie i charakterystyka topograficzna stanowiska (teren górzysty, równinny; wyżyna, niż; kotlina, grzbiet, podnóże, czy stok: łagodny, stromy; północny czy południowy itp.).

3) Czy modrzew występuje gromadnie, czy pojedynczo; w drzewostanach (czystych lub mieszanych — z domieszką jakich drzew), czy też oddzielnie, po kilka, kilkanaście sztuk razem.

4) Czy okolica poza tem jest bezleśna, czy zalesiona (w jakim stopniu: silnie, czy słabo; lasy gęste, czy rzadkie; starodrzewy czy młodniki) i jakiemi gatunkami drzew.

5) Jakie jest podszycie lasów wogóle, a drzewostanu modrzewiowego w szczególności; jakie najczęściej spotyka się tam rośliny zielne (czyli jakie jest runo leśne).

6) Jaka jest ogólna ilość modrzewi na oznaczonym terenie; jak wielki jest obszar, na którym się modrzewie

znachodzą; jakie jest zwarcie drzewostanu (drzewostan zwarty czy luźny? — mówiąc popularnie: las gęsty lub rzadki); ile sztuk modrzewi rośnie przeciętnie na pewnej, dowolnie, w kilku miejscach lasu, obranej powierzchni, np. na pow. 10 m^2, a ile ewent. innych gatunków drzew; (na tej podstawie obliczyć łatwo zwarcie drzewostanu wogóle, oraz stopień występowania różnych gatunków drzew, w procentach).

7) Jaki jest przeciętny wiek (ilość słoi), wysokość drzew, oraz grubość pni modrzewi w pierśnicy (= średnica, mierzona na wysokości piersi dorosłego człowieka).

8) Czy na pniach lub gałęziach modrzewi spotyka się narośla, mchy, lub porosty itp. (mniej więcej jakie i w jakiej ilości); jaki jest wogóle wygląd zdrowotny drzew; po ścięciu ewent. jakie jest wnętrze pnia; czy dużo jest drzew suchych, zbutwiałych i w jakim stopniu; czy w lesie żyją w większej liczbie owady lub inne zwierzęta, szkodliwe dla drzew, gdzie się gromadzą (na korzeniach, pod korą itp.) gdzie żerują, co obgryzają.

9) Jaka jest gleba stanowiska i okolicy (rodzaj, budowa, jakość; czy, polana kwasem, burzy się?)

10) Czy są w pobliżu źródła (i jakie), strumienie, rzeki, stawy lub jeziora; czy okolica obfituje w wodę; czy jest bagnista, torfiasta itp., czy przeciwnie — wody niewiele albo jej brak.

11) Jaki jest naogół klimat okolicy (wilgotny, czy suchy; wietrzny, czy bez wiatrów, ciepły czy chłodny; pogodny itp.)

12) Czy okolica jest bezludna czy zaludniona (w jakim stopniu); jak ludzie tamtejsi zowią modrzewia gwarowo; czy rozumieją i cenią jego wartość; co o nim wiedzą i mówią, czy zużytkowują go, w jakiej formie (materjał ciosany, tarty itp.) i na co; czy w okolicy znachodzą się budowie lub sprzęty modrzewiowe (jakie, w jakim wieku i stanie, do kogo należą itd.).

13) Czy istnieją w pobliżu tartaki, większe stolarnie itp., czy drzewostan tamtejszy się wycina, eksploatuje, kultywuje lub t. p.

14) Kto jest właścicielem drzewostanu modrzewiowego, lub kto nim zarządza (adres).

15) Data, oraz imię, nazwisko i adres informującego, względnie przeprowadzającego badania i wypełniającego niniejszy kwestjonarjusz.

Uwaga. Zebrane materjały i odpowiedzi na kwestjonarjusze należy przesyłać pod adresem: Marja Lebodowiczowa, Kołłątaja 2, dla Koła Geograficzno-Przyrodniczego ZNP — Rzeszów.

Nakładca: Związek Nauczycielstwa Polskiego — Oddział w Rzeszowie.
Wydawca: KOŁO GEOGRAFICZNO-PRZYRODNICZE.

Komitet Redakcyjny: STANISŁAW DIHM — STANISŁAWA KLUSÓWNA — STEFAN G. MAZURKIEWICZ.

Redaktor odpowiedzialny: BRONISŁAW KORCZOWSKI.

Drukarnia Udziałowa Rzeszów.

Wskazówki bibljograficzne:

czp. = czasopismo, org. = organ, wyd. = wydawnictwo.

1. **Bibljoteka Przyrody i Techniki**, wyd. Książnicy Atlas, Lwów.
2. **Biuletyny Nauczycielskiego Ogniska Krajoznawczego**, Straszewskiego 22, Kraków.
3. **Biuletyn Miesięczny** Żyd. Tow. Krajoznawczego w Polsce, Warszawa.
4. **Czasopismo Geograficzne**, czp. Lwów.
5. **Czasopismo Przyrodnicze**, czp. Łódź.
6. **Kosmos**, czp. Lwów.
7. **Kółko Przyrodnicze**, czp. Łódź.
8. **Kraków, Krajoznawstwo**, Niemcówna wyd. Bibl. Geogr, Dydakt., Książnica Atlas 1932. Lwów.
9. **Młody Geograf**, czp. Gimnazjum Jasło (w szczeg. Nr. 6 i 7 1932: Instrukcja dla opisu powiatu).
10. **Morze**, czp. org. Ligi Morskiej i Rzecznej (Kolonjalnej) Warszawa.
11. **Muzeum**, czp. Lwów.
12. **Ochrona Przyrody**, czp.-org. Państw. Komisji Ochrony Przyrody, Kraków.
13. **Orli Lot**, czp. Kraków (w szczeg. Nr. 10 1932: Kwestjonarjusz do zbierania opisów domów wiejskich).
14. **Polski Przegląd Kartograficzny**, czp. Lwów.
15. **Prace Geograficzne**, wydawnictwa Książnicy-Atlas, Lwów.
16. **Prace Monograficzne** Komisji Fizjograficznej, Kraków.
17. **Przegląd Geograficzny**, czp Warszawa-Kraków.
18. **Przegląd Nauczycielski**, czp. 1933, Lwów.
19. **Przyroda i Technika**, czp. Lwów.
20. **Rocznik Wołyński**, czp. wyd. ZNP. — Równe.
21. **Słownictwo geograficzno-fizyczne**, Smoleński, Orbis 1925 Kraków.
22. **Studja regjonalne z geografji Polski**, praca zbiorowa, Książnica-Atlas, Lwów.
23. **Terminologja regjonalna ziem polskich**, Sawicki. Orbis 1922. Kraków.
24. **Wiadomości krajoznawcze i turystyczne** — Kraków.
25. **Wszechświat**, czp. Warszawa.
26. **Wydawnictwa Bibljoteki Geograf.-Dydakt.**, Książnica-Atlas, Lwów,
27. **Wydawnictwa Oddziału Śląskiego Pol. Tow. Przyrodników im. Kopernika**, Katowice.
28. **Wydawnictwa Pol. Państwowego Muzeum Przyrodniczego** — Warszawa.
29. **Wydawnictwa Pol. Tow. Krajoznawczego** Krowoderska 74, Kraków.
30. **Ziemia**, czp. org. Pol. Tow. Krajoznawczego, Warszawa.

Zachować — nie niszczyć!